

*Макарова О. С.,
старший викладач Інституту іноземної філології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

МЕТОДИКА ВИМІРЮВАННЯ СТУПЕНЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ У СУЧАСНОМУ ІТАЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню методики аналізу лексико-семантичних інновацій різноструктурних мов, зокрема, італійської та української. У роботі висвітлено специфіку кількісного аналізу зіставних досліджень, визначено способи розрахунку кількості відносних одиниць кожної з трьох груп лексико-семантичних інновацій, а також розроблена методика вимірювання ступеня продуктивності досліджуваного лексико-семантичних інновацій у сучасному італійському та українському медіа-дискурсі.

Ключові слова: дистрибутивно-статистичний метод, лексико-семантичні інновації, ступінь продуктивності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі італійська та українська мови визначаються загальними тенденціями оновлення словникового складу завдяки активізації словотвірних способів як з питомими, так і запозиченими елементами. Авторська маркованість, мовна експресія сприяють продуктивності певних словотвірних типів, моделей в тій чи іншій мові, що є відображенням культури, дискурсивної свідомості народу.

Тенденції до різноаспектного опису лексико-семантичних одиниць визначають сучасний стан лінгвістичної науки. Виникає питання про принципи організації лексичного простору та методи обчислення ступеня продуктивності досліджуваних одиниць. Перспективи дослідження у будь-якій галузі знань можна побачити на тлі тих завдань, які чекають на своє вирішення, а останнє залежить від методологічної бази, методів вивчення матеріалу й метамови його опису. Тому **мета** статті полягає у визначенні методики статистичного вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій різноструктурних мов, зокрема, італійської та української. Об'єктом дослідження є лексико-семантичні інновації сучасного італійського та українського медіа-дискурсу. Предметом дослідження у статті є методика статистичного вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному італійському та українському медіа-дискурсі.

Оскільки мова – це ймовірна, а не жорстко детермінована система, де визначення функціонування елементів мови характеризується їхньою загальною повторюваністю, тому такий процес можна розглядати через математичні методи (кількісний і статистичний), які мають самостійну цінність у дослідженні мови, а також можуть входити як складова частина до інших методів. Зазначимо, що як і всі математичні методи, кількісні методи можуть застосовуватися до об'єктів різного типу, тому в мовознавстві вони використовуються для аналізу одиниць будь-якого рівня.

У вітчизняному та зарубіжному мовознавстві питаннями статистичного вимірювання займалися А. Баранов, С. Боласко, Є. Карпіловська, О. Кукушкіна, Х. де Ландшер, Т. де Мауро, Ф. Нікітіна, В. Перебийніс, А. Полікарпов та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз останніх досліджень дає змогу з'ясувати, що кількісні характеристики властиві одиницям мови і всій мові, як надзвичайно складній системі дискретних елементів, і вважати підставою для твердження про підпорядкованість мови дії статистичних законів. Оскільки мова розвивається і функціонує у суспільстві та піддається впливу масі індивідуумів та різноманітним екстралінгвістичним факторам, то взаємозв'язок суспільних явищ, історичних умов розвитку мови, контактування з іншими народами, культури та літератури знаходять своє відображення на структурних змінах тієї чи іншої мови. Тому взаємодія мови і суспільства підкорюється статистичному закону і вивчати її треба статистичними методами [6, с. 5–6].

Дистрибутивно-статистичний метод – методика статистичного підрахунку суми всіх можливих позицій елемента відносно інших елементів того самого рівня; сукупність формальних алгоритмічних процедур, спрямованих на опис дистрибуції будь-яких емпірично доступних об'єктів у тексті [8, с. 130]. У дослідженні будуть визначені кількісні показники лексико-семантичних інновацій, зокрема ступінь їх продуктивності через математичні обчислення. Під поняттям ступінь розуміємо порівняльну величину, що характеризує розмір, інтенсивність чого-небудь [2, с. 1 210]; під поняттям продуктивність – здатність словотвірних засобів і способів брати участь, а словотвірних типів – бути зразком у творенні нових слів [7, с. 534].

У мовознавстві основним об'єктом застосування кількісних методів є мовлення, зокрема текст. У нашому дослідженні – медіа-дискурс сучасної італійської та української мов є підґрунтям до використання математичних обчислень та визначення ступеня продуктивності нових лексичних та семантичних моделей мови на її сучасному етапі дослідження.

М. Жовтобрюх, який започаткував наукове вивчення мови преси, підкреслюючи її значущість, наголошував на тому, що вона органічно зв'язана з історією народу [3, с. 8]. Медіа-дискурс є продуктом соціуму, який чітко відтворює зміни різних мовних рівнів, йому притаманні лексико-семантичні інновації. Серед них виокремлюємо: лексичні новоутворення, запозичення, семантичні переосмислення.

Для проведення підрахунків та визначення результатів ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному італійському та українському медіа-дискурсі ми керуємося, по-перше, виявленням та інвентаризацією досліджуваних одиниць, по-друге, систематизацією відповідно до груп, категорій, моделей. Інвентаризація досліджуваного матеріалу дала змогу визначити три групи лексико-семантичних інновацій, які вміщують у собі моделі та мікромоделі щодо способів творення. Всі елементи груп структурно організовані, що визначає їх взаємозв'язок. Для порівняння груп лексичних інновацій нашого

дослідження використано математичний підхід, що дозволило виразити кількісну різницю лексико-семантичних інновацій в абсолютних та відносних вимірах. Це полегшить візуальне сприйняття у подальшому отриманих результатів. До першої групи (А) відносимо лексичні новоутворення за словотвірним способом творення; другу групу (В) складають запозичення; третю групу (С) – лексичні переосмислення. Кожна група має свої складові, які будуть обраховані для підрахунку ступеня продуктивності по відношенню до загальних тенденцій змін у мові.

Зазначимо, що визначення кількісного відношення досліджуваних одиниць має декілька етапів. Для розрахунку кількості відносних одиниць у відсотках кожної з трьох груп лексико-семантичних інновацій, які були визначені на першому етапі дослідження, скористалися формулами: для групи (А), що становлять лексичні новоутворення:

$$A\% = \frac{A \times 100\%}{\sum(A, B, C)};$$

для групи (В), що складають запозичення:

$$B\% = \frac{B \times 100\%}{\sum(A, B, C)};$$

для групи (С), що включає лексичні переосмислення:

$$C\% = \frac{C \times 100\%}{\sum(A, B, C)},$$

де \sum – загальна кількість лексико-семантичних інновацій. Щодо розрахунку відсоткового внеску кожної складової групи (А), (В) та (С) скористалися відповідними формулами: $a_1\% = (a_1 \times 100\%) : A$, де a_1 – кількість лексичних інновацій суфіксального способу творення, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $a_2\% = (a_2 \times 100\%) : A$, де a_2 – кількість лексичних інновацій префіксального способу творення, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $a_3\% = (a_3 \times 100\%) : A$, де a_3 – кількість лексичних інновацій префіксально-суфіксального способу творення, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $a_4\% = (a_4 \times 100\%) : A$, де a_4 – кількість лексичних інновацій, утворених від прізвищ відомих діячів та власних назв, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $a_5\% = (a_5 \times 100\%) : A$, де a_5 – кількість видабравіатурних інновацій та акронімів, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $a_6\% = (a_6 \times 100\%) : A$, де a_6 – кількість інновацій-комполітів, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $a_7\% = (a_7 \times 100\%) : A$, де a_7 – кількість інновацій-комполітів із компонентом «furbetto», які властиві лише італійській мові, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $a_8\% = (a_8 \times 100\%) : A$, де a_8 – кількість інновацій-комполітів із запозиченим елементом, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $b_1\% = (b_1 \times 100\%) : B$, де b_1 – кількість повних, інтегральних запозичень, B – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $b_2\% = (b_2 \times 100\%) : B$, де b_2 – кількість часткових запозичень або інновацій із запозиченим елементом, B – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $b_3\% = (b_3 \times 100\%) : B$, де b_3 – кількість інновацій-гібридів запозиченого характеру, B – загальна кількість досліджуваних одиниць групи. Для кількісного обчислення семантичних переосмислень, які складають третю групу (С) визначено такі формули: $c_1\% = (c_1 \times 100\%) : C$, де c_1 – кількість семантичних переосмислень метафоричного перенесення, C – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $c_2\% = (c_2 \times 100\%) : C$, де c_2 – кількість семантичних переосмислень метонімічного перенесення, C – загальна кількість досліджуваних одиниць групи. На другому

етапі кількісного вимірювання ми з'ясуємо ступінь продуктивності лексичних новоутворень, зокрема, їх мікромоделей кожної з досліджуваних мов, за формулою: $K\% = (N + \text{Suff}_x \times 100\%) : A$ або $K\% = (N + \text{Pref}_x \times 100\%) : A$, в залежності від способу творення лексичних новоутворень, де K – відсотковий коефіцієнт ступеня продуктивності мікромоделей італійської чи української мов, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи. Третій етап роботи передбачає кількісне вимірювання ступеня продуктивності запозичень, зокрема, ступеня їх продуктивності морфологічної субституції, ступеня продуктивності фонетико-графічної асиміляції та ступеня продуктивності граматичної адаптації в досліджуваних мовах. На четвертому етапі кількісного вимірювання визначаємо ступінь продуктивності метафоричних моделей у групі (С), зокрема коефіцієнту c_1 – продуктивність семантичних переосмислень метафоричної транспозиції. Обчислення кількісних показників трьох основних моделей метафоричної транспозиції (модель однотипної метафори, модель регулярної багатозначності та модель антропоморфозної метафори) буде обчислено за формулами: $K_m\% = (m_1 \times 100\%) : c_1$, де K_m – відсотковий коефіцієнт ступеня продуктивності метафоричних моделей італійської чи української мов, m_1 – кількість одиниць першої метафоричної моделі, а саме, модель однотипної метафори, c_1 – загальна кількість досліджуваних одиниць групи; $K_m\% = (m_2 \times 100\%) : c_1$, m_2 – кількість одиниць другої метафоричної моделі, а саме метафора регулярної багатозначності; $K_m\% = (m_3 \times 100\%) : c_1$, m_3 – кількість одиниць третьої метафоричної моделі, а саме, модель антропоморфозної метафори.

Математичні обчислення ступеня продуктивності тієї чи іншої моделі лексико-семантичних інновацій у сучасному італійському та українському медіа-дискурсі, що у подальшому сприяють результатам проведеної роботи і візуальному унаочненню (графіки, діаграми, таблиці).

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки про те, що математичні обчислення допомагають проаналізувати та дослідити одиниці будь-якого мовного рівня, що розширює можливості оцінки, сприйняття досліджуваного матеріалу у мовознавстві. До перспектив подальших досліджень належить практичне використання вищевказаних формул для статистичного вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному медіа-дискурсі.

Література:

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
2. Великий Тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Жовтобрюх М.А. Мова української преси (до сер. 90-х рр. XIX ст.) / М.А. Жовтобрюх. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 413 с.
4. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М.: «Просвещение», 1967. – 338 с.
5. Лексикографічний бюлетень: Збірник наукових праць / Відпов. ред. док. філол. н., проф. В.В. Німчук. – К., 2006. – Вип. 13. – 208 с.
6. Перейбийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів: Навч. посібник / Вінниця: «Нова Книга», – 2001. – 168 с.
7. Русанівський В.М. Українська мова. Енциклопедія / [уклад. В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк]. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. – 856 с.: іл.
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2011. – 844 с.
9. Bolasco S. Statistica testuale e testining: alcuni paradigmi applicativi. Quaderni di Statistica. – Napoli: Liguori, 2005. – P. 17–53.

Макарова О. С. Методика измерения степени продуктивности лексико-семантических инноваций в современном итальянском и украинском медиа-дискурсе

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы исследования степени продуктивности лексико-семантических инноваций в контексте прикладной лингвистики. В связи с этим представляется распознавание и выявление основных моделей, тенденций продуктивности лексико-семантических инноваций в современном итальянском и украинском медиа-дискурсе.

Ключевые слова: дистрибутивно-статистический метод, лексико-семантические инновации, степень продуктивности.

Makarova O. Degree methods of productivity of lexical and semantic innovations in modern Italian and Ukraine media-discourse

Summary. The purpose of article is to determine methods of measuring degree of productivity of lexical and semantic innovations different structural languages, in particular Italian and Ukrainian languages. The object of research is lexical and semantic innovations of modern Italian and Ukrainian media discourses. The object of in article is method measuring degree of productivity of lexical-semantic and Italian innovations in modern Italian and Ukrainian media discourse.

Key words: distributive-statistical method, lexical and semantic innovations, degree of productivity.